

УДК 338.22

О. Ю. ШУМЕЙКО, Т. В. СЕМЕНО

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЙ: ОСНОВНІ ФОНДИ, ОСНОВНІ ЗАСОБИ, ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено економічну сутність категорій: основні фонди, основні засоби, основний капітал підприємства. Проведено аналіз даних понять різними авторами. Проаналізовано підходи до трактування понять «основні фонди», «основні засоби», «основний капітал» з метою пошуку відмінних рис.

Ключові слова: основні фонди, основні засоби, основний капітал.

O. Y. SHUMEYKO, T. V. SEMENO

Poltava National Technical Yu. Kondratyuk University, Poltava, Ukraine

RESEARCH OF THE ECONOMIC SUBSTANCE OF THE CATEGORIES: FIXED PRODUCTION ASSETS, FIXED ASSETS, FIXED CAPITAL OF THE ENTERPRISE

Research the economic essence of the categories fixed production assets, fixed assets, fixed capital of the enterprise. The analysis of these concepts by different authors. The approaches to the interpretation of the concepts of "fixed assets", "fixed assets", "fixed assets" in order to find distinctive features.

Keywords: fixed assets, fixed means, fixed capital.

Постановка проблеми. Основні засоби, речовим змістом яких являються засоби праці, формують матеріально-технічну базу підприємства і є важливою складовою капіталу підприємства. Їх зростання і вдосконалення забезпечують безперервне підвищення технічної оснащеності та продуктивності праці виробничого персоналу. Однак наразі існуючий порядок ідентифікації основних засобів не дає змогу провести повний економічний аналіз і не в повній мірі забезпечує інформацією систему управління підприємством. Нечіткість нормативно-правового регулювання, численні зміни правової бази, набуття чинності Податкового кодексу України, сприяли перекручуванню сутності основних засобів, а також до неоднозначного сприйняття фахівцями інформації про них. Щодо капіталу, то він є однією з головних доміант функціонування та розвитку економічної системи. Йому належить головна функція в процесі розподілу, перерозподілу та споживання матеріальних благ. Вищенаведене зумовлює актуальність теми дослідження.

Метою статті є дослідження економічної сутності таких категорій як основні фонди, основні засоби та основний капітал підприємства та висвітлити класифікаційні характеристики поданих категорій.

Аналіз останніх досліджень. Питання сутності та класифікації основних засобів в сучасних умовах господарювання набуває все більшого значення та розглядається в працях таких учених, як Ф. Ф. Бутинець, М. Т. Білуха, М. М. Завгородній, О. Ф. Покропивний, М. С. Пушкар, Н. В. Тарасенко та інших. Також проблематику даної теми досліджували у своїх працях такі вчені: В. Моссаковський, М. Півторак, В. Савченко, Н. Ткаченко та інші. Економічна категорія «капітал» досліджувалась також багатьма вченими, серед яких Базилевич В. Д., Бем-Баверк О., Бланк І. А., Бутинець Ф. Ф. та інші.

Викладення основного матеріалу. Основні засоби, речовим змістом яких являються засоби праці, формують матеріально-технічну базу підприємства і є важливою складовою капіталу підприємства. Їх зростання і вдосконалення забезпечують безперервне підвищення технічної оснащеності та продуктивності праці виробничого персоналу. Однак, наразі існуючий порядок ідентифікації основних засобів не забезпечує в повній мірі інформацією систему управління підприємством. Нечіткість нормативно-правового регулювання сприяє перекручуванню змісту основних засобів та пов'язаних з ними економічних категорій, неоднозначному сприйняттю фахівцями інформації про них.

Загальновідомо, що невід'ємною частиною виробничого процесу є засоби праці, які на підприємстві утворюють частину капіталу та безпосередньою участю забезпечують продукування нової вартості.

В економічній науці існують різні підходи щодо позначення таких об'єктів як основні засоби, основні фонди, основний капітал. При кваліфікації окремих категорій більшість науковців керується особливостями їхньої участі у виробничих процесах, характером перенесення вартості на продукт, який створюється, а відтак і відображенням витрат на окремі види ресурсів. Береться до уваги також термін служби, склад, матеріальне наповнення та інші характеристики.

На сьогодні й досі не існує єдиного погляду серед науковців щодо засобів праці, які використовуються підприємством, котру з економічних категорій вони формують. Аналіз визначень поняття «основні засоби», наданих різними авторами, у зв'язку з окремими характеристиками показують, що окремі з них ототожнюють дане поняття з засобами праці, а деякі – з матеріальними активами чи матеріальними цінностями. З наведеної таблиці 1 видно, автори котрі відносять до складу основних засобів матеріальні активи, розмежовують їх за періодом використання. Щодо терміну служби більшість надає перевагу

тривалому часу користування основних засобів, деякі з них конкретизують його, говорячи про період, що більше 1 року. Лише деякі з авторів розглядають таку ознаку як характер участі у виробничій діяльності, наголошуючи на багатьох циклах. Окремі науковці виділяють змінність натуральної форми, говорячи що вона є незмінною протягом одного виробничого циклу. Спосіб перенесення вартості розглядає більшість авторів зазначаючи, що вона переноситься поступово, частинами.

Таблиця 1

Визначення терміна «основні засоби» за різними авторами

Автори	Ознаки основних засобів				
	елементний склад	термін служби	характер участі у виробничій діяльності	змінність натурально-речової форми	спосіб перенесення вартості на продукт, що створюється
Бойко В.М. [1]	засоби праці	тривалий час	не визначається	незмінна	вартість переноситься частинами
Борисов А.Б. [2]			багато циклів		
Неміш Ю. [3]		не визначається	не визначається		
Бутинець Ф.Ф. [4]	матеріальні активи	> 1 року	перевищує 1 рік	незмінна	не визначається
Загородній А.Г. [5]		тривалий час	не визначається		
Дем'яненко М.Я. [6]		не менше за 1 рік		не визначається	
Прохоров А.М. [7]	матеріально-речові цінності	тривалий час		не визначається	поступово
					не визначається

Аналізуючи визначення основних засобів та вивчивши підходи економістів, можемо звести їх до загального твердження, що основні засоби – це матеріальні активи різного роду, що становлять основу для створення капіталу, функціонуючи тривалий час.

Методологічну базу формування інформації про основні засоби в бухгалтерському обліку становить П(С)БО 7, відповідно до якого останні – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання експлуатації яких більше одного року, або операційного циклу, якщо він довший за рік [8]. Податковий кодекс України зазначає, що основні засоби – це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший ніж рік) [9].

Як видно, у Податковому кодексі законодавці відмовилися від поняття «основні фонди» на користь «основних засобів». Це свідчить про наближеність даного Кодексу до положень бухгалтерського обліку. Проте, це наближення не є повним адже грошове обмеження віднесення до складу основних засобів залишилося.

Не існує й однозначних трактувань поняття «основні фонди», однак більшість економістів визначають їх як сукупність засобів праці (таблиця 2) та звертають увагу на їхню участь у виробничих процесах підприємства. Термін служби, як одну з ознак цієї категорії визначають не всі автори, наголошуючи що це є тривалим періодом або більше 1 року. Щодо характеру участі у виробничій діяльності деякі з них зазначають, що основні фонди багаторазово проходять операційний цикл, та майже не наголошують на незмінності натуральної форми останніх. Як видно з таблиці 2, на способі перенесення вартості основних фондів на новий продукт зосереджують увагу не всі, а окремі автори, підкреслюючи що вартість переноситься частинами.

Сукупність засобів праці, котрими розпоряджається будь-яке підприємство, становить його основні фонди. Можна висновувати, що економічна сутність останніх полягає в тому, що вони безпосередньо беруть участь у кількох виробничих циклах, зберігають свою натурально-речову форму до кінця експлуатації та переносять свою вартість на готовий продукт частинами, у міру зношення у вигляді амортизації.

Щодо категорії «основний капітал», яка також фігурує у багатьох наукових джерелах, навчальній та методичній літературі більшість авторів використовує термін для позначення основних засобів як

матеріальні активи різного роду, що виступають невід'ємною частиною процесу виробництва і становлять основу для створення капіталу. Оскільки матеріальні активи – це частина ресурсів контрольована підприємством, вони не тільки використовуються для створення капіталу, але й самі по собі являються частиною капіталу. Відтак, автори, що визначають сутність основного капіталу, надають основним засобам характеристики властиві для сукупного капіталу, складовою якого вони і є. Основний капітал характеризується як: 1) ресурси, що використовуються у підприємстві: сума накопичених матеріальних благ, результати минулої (попередньої) праці, і засіб для подальшої виробничої чи комерційної діяльності; 2) початкова сума коштів, призначених для підприємницької діяльності; 3) вартість – носій додаткової вартості.

Таблиця 2

Визначення терміна «основні фонди» за різними авторами

Автори	Ознаки основних фондів				
	елементний склад	термін служби	характер участі у виробничій діяльності	змінність натурально-речової форми	спосіб перенесення вартості на продукт, що створюється
Андрійчук В.Г. [10]	засоби праці	не визначається			
Вігуржинська С.Ю. Черненко С.К. [11], [12]	засоби праці	тривалий період	не визначається	незмінна	частинами
Черевко Г.В. [13]	засоби праці	не визначається	декілька разів	незмінна	частинами
Більський В.Г. [14]	засоби праці та матеріально-майнові цінності	> 1 року	не визначається	не визначається	не визначається
Бланк І.А. [15]	матеріальні активи	не визначається	багаторазово		частинами
Бутинець Ф.Ф. [4]	матеріальні активи	> 1 року	> 1 року		не визначається

Економічна теорія у більшості випадків використовує поняття «основний капітал». Переважно, категорія розглядається як одна з складових виробничого капіталу, що повністю і багаторазово використовується у виробництві товару та переносить свою вартість на новий продукт частинами протягом тривалого часу та повертається підприємцю в грошовій формі також частинами.

Таким чином, можна висновувати, що поняття «основні фонди», «основні засоби», «основний капітал» близькі за економічним змістом, однак не є тотожними, адже з позиції бухгалтерського обліку засоби є майном (активом) підприємства, а фонди (капітал) є джерелом утворення майна на підприємстві. Крім того, слід відзначити, що категорія «основні фонди» виникла історично внаслідок спроби уникнути в свій час категорії «капітал». Таким чином, на практиці залежно від того, який значеннєвий відтінок хочуть передати, використовують той чи інший термін.

Висновки

Поняття «основні засоби» та «основні фонди» досить часто ототожнюють та в їх сутності є деякі відмінності. Знання цих відмінностей гарантує правильне їх використання та багато в чому визначає особливості бухгалтерського і податкового обліку, до яких вони застосовуються. В результаті дослідження на базі критичної оцінки змісту спеціальної літератури, розкрито економічну сутність основних засобів, визначено відмінність категорій «основні засоби» та «основні фонди». Якісна відмінність цих категорій полягає в тому, що основні засоби є майном, що має споживчу вартість, ця категорія виражає речові елементи процесу праці. Основні ж фонди, так само як і основний капітал, – це суто вартісні категорії, що відображають у грошовому вираженні кошти, затрачені на засоби праці. Крім того, слід відзначити, що категорія «основний капітал» підкреслює таку його ознаку як результат минулої праці людини, що є носієм нової вартості. Однак, усі наведені вище визначення та трактування доповнюють одне одного і надають можливість найбільш повно висвітлити сутність та функціональні характеристики досліджуваних категорій.

Література

1. Бойко В.М. Бізнес : словник-довідник / В.М. Бойко, П.Г. Вашків. – К. : Україна, 1995. – 358 с.
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – К. : Кн. мир, 1999. – 487 с.
3. Неміш Ю. Поняття «основні засоби» у сучасних наукових дослідженнях / Ю. Неміш // Аграрна

економіка. – 2012. – Т. 5, № 3-4. – С. 181–187.

4. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник / за ред. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир : ЖІТІ, 2007. – 608 с.
5. Фінансовий словник / [авт.-уклад. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С.]. – [4-е вид., випр. та доп.] – К. : Знання, 2002. – 587 с.
6. Фінансовий словник-довідник / [М.Я. Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, П.Т. Саблук та ін.] ; за ред. М.Я. Дем'яненка. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 173 с.
7. Радянський енциклопедичний словник / [за ред. А.М. Прохорова и др.]. – [4-е вид.]. – М. : Рад. енциклопедія, 1987. – 1600 с.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 25.09.2009 р. № 1125 (зі змінами і доп.) станом на 18.03.2014 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
9. Податковий кодекс України : закон : [прийнято ВР 02.12.2010 № 2755-VI; станом на 27.05.2012 р.] / Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20120612>
10. Економіка аграрних підприємств / [за ред. В.Г. Андрійчука]. – Львів : Світ, 2008. – 285 с.
11. Вігуржинська С. Ю. Економіка підприємства : [конспект лекцій] / С. Ю. Вігуржинська. – Одеса, 2005.
12. Черненко С. К. Природа основних фондів : [монографія] / С. К. Черненко. – Рівне, 2006. – 84 с.
13. Економіка підприємств : навч. посібник / [Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька, Н.Ф. Павленчик] ; за заг. ред. Г.В. Черевка. – Львів : Апріорі, 2004. – 384 с.
14. Більський В.Г. Машиновикористання і робоздатність техніки / В.Г. Більський // Соціально-економічна ситуація та шляхи подолання кризового стану в агропромисловому комплексі України. – К. : ІАЕ, 2005. – С. 233–238.
15. Бланк І.А. Управление формированием капитала / І.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 512 с.

References

1. Boyko V.M. Business: Dictionary / V.M. Boyko, P.H. Vashkiv. – Kyiv, Ukraine, 1995. – 358 p.
2. Borisov A.B. Large economic dictionary / A.B. Borisov. – K.: Book world, 1999. – 487 p.
3. Nemssh Yu. The term “fixed asset“ in the morden research / Nemssh Yu. // Agricultural Economics. – 2012. – V.5, № 3-4. – P. 181–187.
4. Bookkeeping Accounting: a tutorial / Ed. prof. F. F Butyntsya. – Exactly: ZHITI, 2007. – 608 p.
5. Financial Dictionary / [auth. – way. Zagorodniy A. G., Voznyuk G. L., Smovzhenko T.S.]. – [4th ed., Radiation and add.] – K. : Knowledge, 2002. – 587 p.
6. Financial dictionary / M.J. Dem'yanenko, J.J. Luzan, P.T. Sabluk et al.; Ed. M.J. Demyanenko. – K.: IAE Agrarian Sciences, 2003. – 173 p.
7. The Soviet encyclopedic dictionary / Ed. A. M. Prokhorov and others. 4th ed. – M: the Soviets encyclopedia, 1987. 1600 p.
8. Verhovna rada Ukrainy “Regulations (standards) 7 “Fixed Assets“: approved . by the Ministry of Finance of Ukraine on September 25, 2009 № 1125 (as amended) – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
9. Verhovna rada Ukrainy “Podatkovyy kodeks Ukrainy” (05.27.2012.) – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20120612>
10. Andreychuk V.G. Economics of agricultural enterprises / ed. V. G. Andreychuk. – Lviv : World, 2008. – 285 p.
11. Vihurzhyńska S.Y. The economics of enterprise: lecture notes / S.Y. Vihurzhyńska. – Odessa, 2005.
12. Chernenko S.K. The nature of assets: monograph / S.K.Chernenko . – Exactly, 2006. – 84 с.
13. The economics of enterprises: tutorial / A.V. Cherevko, F.W. Horbonos, G.B. Ivanytska, N.M. Pavlenchyk; by the society G.V. Cherevko. – Lviv: Apriori, 2004. – 384 p.
14. Bilsky V.G. Machinery use and roboscans of technique / V.G. Bilsky // socio-economic situation and the ways to overcome the crisis in the agricultural sector of Ukraine. – Kyiv : IAE, 2005. – P. 233–238.
15. Blank I. A. Managing capital formation / I. A. Blank. – K.: Nika Center, Elga, 2002. – 512 p.

Надійшла 19.08.2014; рецензент: д. е. н. Кузник Б. Я.